

unvanını kazandı. Vaazlarında sürekli biçimde Kadızâde Mehmed Efendi'nin görüşlerini anlatıyordu. Bu çabaları sonucunda Sultan Ahmed Camii vâizliğine tayin edildi. 1063 (1653) yılında hacca gitti. Hac dönüşü Veli Efendi'nin ölümüyle Fâtih Camii vâizliğine getirildi. Bu esnada saray üzerindeki gücü arttı, siyasî ve idarî kararlarda danışma mercii haline geldi.

Kendi düşüncelerine uygun kimseleri gerekli yerlere tayin ettirdi. Bu gücüne dayanarak tasavvuf çevrelerini hedef aldı. Onun görüşünü benimseyen vâizler vaazlarında üsluplarını iyice sertleştirdiler. Bunlardan Çavuşoğlu bir vaazında Şeyhülislâm Zekeriyâzâde Yahyâ Efendi'nin, "Mescidde riya-pişeler etsin ko riya'yı / Meyhâneye gel kim ne riya var ne mürâyî" beytini okuyup, "Ey ümmet-i Muhammed! Her kim bu beyti okursa kâfir olur, zira bu beyit küfürdür" diyerek şeyhülislâmı tekfir etti. Kadızâdeliler 1061'de (1651) İstanbul'da tekkeleri basarak bid'at diye niteledikleri bu kurumları ortadan kaldırmak için Vezîriâzam Melek Ahmed Paşa üzerinde baskı kurdular; ondan bir buyruldu ve Şeyhülislâm Bahâî Mehmed Efendi'den fetva aldılar. Demirkapı yakınlarındaki Halvetî Tekkesi'ni yakma girişiminde bulundularsa da Samsoncubaşı Ömer Ağa'nın müdahalesiyle bunu gerçekleştiremediler. Durumun ciddiyetini anlayan Bahâî Mehmed Efendi çıkardığı fetvayı iptal etti, ardından Üstüvânî Mehmed Efendi'yi nasihat amacıyla yanına çağırttı. Ancak Mehmed Efendi korkup saklandı ve sadrazama sığınarak kendisinden yardım istedi. Sadrazamın devreye girmesiyle Bahâî Efendi meseleyi İstanbul Kadısı Esad Efendi'ye havale etti; vâizlerin uyarılmasını ve sûfilere bir daha saldırıda bulunulmamasını temin etti. Bu arada Kürd Molla diye bilinen Mehmed Efendi ile Tatar İmam diye anılan Kefevî Hüseyin Efendi, İmam Birgivi'nin *Tarikat-ı Muhammediyye*'sini içinde yer alan bazı fikirlerin boş ve geçersiz olduğu söyleyerek eleştirdiler. Hatta Kefevî Hüseyin Efendi bu konuda bir risâle yazıp Üstüvânî Mehmed Efendi'yi tartışmaya çağırdı. Üstüvânî bu öneriyi kabul etmedi ve bunların yakalanıp idam edilmesi için siyasî nüfuzunu kullanmayı tercih etti. Yapılan baskılar sonucunda Kefevî Hüseyin Efendi'ye risâlesini imha etmesi tembihlendi.

Mehmed Efendi'nin gücü Çınar Vak'a-sı'na (Vak'a-i Vakvakiyye) kadar sürdü (4 Mart 1656). Bu olayda sarayda nüfuz sahibi olan taraftarlarının çoğunu kaybetti. Köprülü Mehmed Paşa'nın sadâreti sıra

sında patlak veren Kadızâdeli hareketi Mehmed Efendi'nin İstanbul'dan uzaklaştırılmasıyla sonuçlandı. Nitekim Fâtih Camii'nde bir grup Kadızâdeli ile sûfiler arasında kısa bir kavga olmuş, Kadızâdeliler, bid'at ve hurafeden arınmış bir dinle İstanbul'u peygamber dönemindeki Medine haline getirmek amacıyla halkı emir bi'l-ma'rûf nehiy ani'l-münker vazifesine çağırarak tekkelerin kaldırılması için harekete geçmiştir. Bunu haber alan Köprülü Mehmed Paşa gönderdiği din âlimleri vasıtasıyla onları ikna etmeye çalıştıysa da başarılı olmadı; bunun üzerine topladığı ulemâ meclisinde fitneye yol açanların cezalandırılması gerektiğine dair bir fetva, IV. Mehmed'den de suçluların yakalanıp idam edilmesi için ferman aldı ve olayın fâillerinden adı öne çıkan Üstüvânî Mehmed Efendi ve iki arkadaşı Türk Ahmed ile Divane Mustafa Kıbrıs'a sürüldü. Ancak Üstüvânî kısa bir sürgün hayatının ardından aynı yıl içerisinde memleketi Şam'a döndü (1067/1656). Hayatının geri kalan kısmını burada geçirdi. Ümeyye Camii'nde Kur'an öğretip vaaz etti. Daha sonra Selimiye Medresesi'ne geçti. Ardından Şam Bimâristanı mütevelliliğine tayin edildi. Suûdî b. Muhammed el-Gazzî tarafından yürüttüğü Ümeyye Camii hatipliği vazifesinden uzaklaştırıldı. Azline çok üzüldü ve bunun etkisiyle hastalanarak 16 Muharrem 1072'de (11 Eylül 1661) Şam'da vefat etti ve Ferâdis Mezarlığı'na gömüldü.

Kuvvetli bir vâiz olduğu anlaşılan ve taraftarlarınca "Sultânü'l-vâizîn" diye anılan Üstüvânî Mehmed Efendi'nin günümüze herhangi bir eseri ulaşmamıştır. Kendisine izâfe edilen *Üstüvânî Risâlesi* (*Kitâb-ı Üstüvânî*) adlı eser (Kazan 1802) ölümünden sonra ismi bilinmeyen bir öğrencisi tarafından kaleme alınmıştır. Bu risâlede iman ve İslâm'ın şartlarına dair konular açıklanmaktadır. Eser sade bir Türkçe ile yazılmıştır. Risâlesinin "Şirk" bölümünde onun sert, katı ve kesin hükümlerinin izleri açıkça görülür. Tasavvufa karşı hoşgörüsüz anlayışı yanında evliya kabirleri ve yatırlardan medet umulmasının bid'at olduğuna dair görüşleri de burada yer alır. "Devir, Raks ve Teganni Beyanındadır" adlı bölümde bunun da bid'at sayıldığı yolundaki görüşlerini Selef âlimlerinin fikirleriyle destekler: "Sema yani türkü ırlamak ve onu dinlemek, dahi raks, öyle raks ki zamanımızda sûfilik davasında olan kimse işlerler, haramdır. Onların meclisinde oturmak câiz değildir ve dahi raks eylemek ve türkü ırlamak zurna ile beraber günahdır." Vaazlarında ikna edici deliller ge-

tiren Üstüvânî halkın ve ulemânın önemli bir kısmı üzerinde derin etkiler bırakmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Muhibbi, *Hulâsatü'l-eşer*, III, 386-389; Naimâ, *Târîh* (haz. Mehmet İpşirli), Ankara 2007, III, 1290-1294, 1296; IV, 1708-1710; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III/1, s. 359-364; Necati Öztürk, *Islamic Orthodoxy Among the Ottomans in the Seventeenth Century with Special Reference to the Qadi-Zade Movement* (doktora tezi, 1981), Edinburgh University, s. 214-227; Semiramiş Çavuşoğlu, *The Kadizadeli Movement: An Attempt of Şer'i-at-Minded Reform in the Ottoman Empire* (doktora tezi, 1990), Princeton University, s. 108-117; Hüseyin Akkaya, "XVII. Yüzyıl Osmanlı Devletinde Görülen Fikir Hareketlerinde Kadızâdeliler-Sivasiler Tartışması", *Osmanlı*, Ankara 1999, VII, 170-177; Hüseyin Yurdaydın, "Türkiyenin Dinî Tarihine Umûmî Bir Bakış", *AÜİFD*, IX (1961), s. 109-120; a.mlf., "Üstüvânî Risalesi", a.e., X (1962), s. 71-79; Ahmet Yaşar Ocak, "XVII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda Dinde Tasfiye (Pürütanizm) Teşebbüslerine Bir Bakış: Kadızâdeliler Hareketi", *TKA*, XVII-XXI/1-2 (1983), s. 208-223; M. C. Zilfi, "The Kadizadeli: Discordant Revivalism in Seventeenth-Century Istanbul", *JNES*, 45/4 (1986), s. 251-269 (makalenin tercümesi için bk. "Kadızâdeliler: Onyedinci Yüzyıl İstanbul'unda Dinde İhya Hareketleri" [trc. Hulusi Lekesiz], *Türkiye Günlüğü*, sy. 58, Ankara 1999, s. 65-79); Cengiz Gündoğdu, "XVII. Yüzyılda Tekke-Medrese Münâsebetleri Açısından Sivasiler-Kadızâdeliler Mücadelesi", *İLAM Araştırma Der-gisi*, III/1, İstanbul 1998, s. 37-72.

MUAMMER GÖÇMEN

ÜSVE-i HASENE

(أسوة حسنة)

Genellikile

Hz. Muhammed için kullanılan
güzel örnek anlamında
bir Kur'an tabiri

(bk. MUHAMMED [Örnek Oluşu]).

ÜŞBÜNE

(أشبونة)

Endülü's'te tarihî bir şehir,
günümüzde Portekiz'in başkenti.

Antik dönemde Olissipo diye adlandırılan şehir müslüman yazarlar tarafından el-Üşbüne, el-Esboniye, Leşbüne (bugünkü Lizbon) gibi farklı şekillerde kaydedilmiştir. Atlas Okyanusu kıyısında Tajo nehrinin denize ulaştığı kesimden 13 km. içerde yer alır. Şehrin kuruluşuna dair kesin bilgi yoktur. Ancak Roma, Alanlar ve Vizigotlar'ın hâkimiyetine girdiği bilinmektedir. Üşbüne, Endülü's fâtihî Mûsâ b. Nusayr'ın yerine vali olarak bıraktığı oğlu Abdülâziz b. Mûsâ tarafından fethedildi (97/716). Fethin ardından Üşbüne ve civarına

ÜŞBÜNE

Lizbon'dan
bir görünüş

Masmûde kabilesine mensup Berberîler yerleştirildi. Şehir önceleri Bâce'ye (Beja) bağlı iken daha sonra Şenterin (Santarem), Şentere (Santara) ve Ma'den'le (Almada) birlikte Belâta adıyla müstakil bir eyalet haline getirildi.

I. Hakem'in emîrliği zamanında (796-822) Endülüs'teki iç isyanlardan faydalanan II. Alfonso 182'de (798) Üşbüne'yi ele geçirdi. Müslümanlar şehri ancak 193 (808) yılında geri alabildiler. Aynı yıl şehirde Tumulus adlı bir kişi isyan çıkardıysa da Emîr Hakem'in oğlu Hişâm tarafından yenilgiye uğratıldı ve Kurtuba'da (Cordoba) idam edildi. Bu olayın ardından Üşbüne'de istikrar sağlandı. 229 (844) yılında kuzeyden, muhtemelen İrlanda'dan gemilerle yola çıkan ve İslâm kaynaklarında putperest (mecûs) diye kaydedilen Normanlar'ın bir kısmı İngiltere, İrlanda ve Fransa sahillerine hücum ederken bir kısmı da Endülüs'ün batı sahillerine saldırarak Üşbüne'yi yağmaladılar, fakat halkın mukavemeti karşısında geri çekildiler. Normanlar, II. Hakem döneminde 355'te (966) Endülüs'ün batı sahillerine ve bu arada Üşbüne'ye saldırdılarsa da şiddetli çarpışmalar sonunda uzaklaştırıldılar. Hâcib İbn Ebû Âmir el-Mansûr'un 371'de (981) düzenlediği sefer sırasında ordusunu Üşbüne'den kuzeye sevkettiği kaydedilir. Endülüslüler, kuzeydeki hristiyan krallıklarla yaptıkları savaşlar dışında ilk defa Norman saldırılarıyla bir dış tehlikeyle karşılaştılar. Bir asırdan fazla Endülüs'ü tehdit eden Norman saldırılarını neticesinde Üşbüne gibi sahil şehirlerinde birer donanma tesis edildi.

Halife II. Hakem'in Üşbüne'nin de yer aldığı Endülüs'ün batı bölgelerinin valisi Sâbûr es-Saklebi hilâfetin yıkılmasının ardından diğer bölge valileri gibi bağımsızlığını ilân etti. Ölümünün ardından iki küçük oğluna vâsilik yapan Abdullah b. Muhammed (İbnü'l-Eftas) el-Mansûr, Eftasiler Devleti'ni kurdu. Bu dönemde Üşbüne, Abbâdîler'in topraklarını Endülüs'ün batı isti-

kametinde genişletme arzuları sonucunda Eftasiler ile Abbâdîler arasındaki mücadeleye sahne oldu. Bu yüzden Endülüs'ün batı bölgesinde İslâm hâkimiyeti zayıfladı. Eftasî Hükümdarı Ömer el-Mütevekkil döneminde Üşbüne, Liyûn (Leon), Şentere ve Şenterin ile birlikte Kastilya Kralı VI. Alfonso'nun eline geçti (486/1093). Murâbıtlar, Üşbüne ve Şenterin'i, bir buçuk yıl sonra hristiyanlardan geri alabildi. VI. (XII.) yüzyılın başında Yûsuf b. Tâşfîn'in oğlu Ali b. Yûsuf hristiyanlar karşısında önemli zaferler kazandı. 501'deki (1108) Uklîş (Uclés / Uklic) zaferi bunların en önemlilerinden biridir. Bir ara tekrar müslümanların elinden çıkan Batı Endülüs bölgesi geri alındı. Fakat Murâbıtlar'a karşı Kuzey Afrika'da başlayan Muvahhid hareketi Endülüs'teki siyasî durumun seyrini değiştirdi. Murâbıtlar'ın bölgeden askerlerini çekmesiyle doğan otorite boşluğu ikinci bir mülûkû't-tavâif döneminin başlamasına yol açtı. Bu durum kuzeydeki hristiyan krallıklar için önemli bir fırsat doğurdu.

1139'da ilk Portekiz kralı ilân edilen Alfonso Henriques, Filistin'e gitmek için yola çıkan Haçlı donanmasının da yardımıyla o yıllarda küçük bir meclis tarafından özerk biçimde yönetilen Üşbüne'yi kuşattı. Yaklaşık dört aylık bir kuşatmanın ardından yapılan antlaşmayla şehir hristiyanların eline geçti. Ancak hristiyanlar antlaşmaya uymayarak Üşbüne'yi yağma-

ladılar ve şehir halkının bir kısmını katlettiler (27 Cemâziyelevvel 542 / 24 Ekim 1147). Böylece Üşbüne'de müslüman hâkimiyeti sona erdi. Muvahhid Hükümdarı Yûsuf b. Abdülmü'min 1183'te Üşbüne'yi kuşattıysa da ağır şekilde yaralanması üzerine kuşatma kaldırıldı.

Üşbüne'de inşa edilen pek çok cami, hamam ve konut günümüze ulaşmamıştır. Yüksek bir tepe üzerine kurulan Üşbüne'nin müstahkem bir kalesi vardı ve etrafı surlarla çevriliydi. Şehrin İslâm hâkimiyeti döneminde mevcut beş kapısından biri olan Hâmme adlı doğu kapısı bugün Alfama ismini taşımaktadır. Üşbüne, Kasru Ebû Dânis ile birlikte Endülüs'ün Akdeniz'e açılan önemli iki ticaret merkeziydi. Kılıç ve köle başta olmak üzere Endülüs'e çeşitli mallar Üşbüne Limanı vasıtasıyla gelmekteydi. Şehir ayrıca altın, değerli taşlar ve bal imalatıyla meşhurdur. Balıkçılık ve avcılık da şehrin iki önemli gelir kaynağıydı. İslâm coğrafyacıları şehrin hamamlarından övgüyle bahseder.

Ortaçağ'da Üşbüni nisbesiyle anılan çok sayıda edip ve şair yetişmiştir. Ebû Zeyd Abdurrahman b. Makânâ el-Üşbüni, Endülüs'ün batısında yetişmiş en meşhur şairlerdendi. Endülüs'ün diğer şehirlerinde yaşayan ilim ve kültür adamları Üşbüne'deki edip ve şairlerle görüşmek için sık sık şehri ziyaret ederlerdi. V. (XI.) yüzyılın sonlarına doğru Üşbüne'ye defalarca gelen İbn Bessâm onlardan şifahî rivayetler ve yazılı bilgiler aldığını kaydeder. Üşbüne (Lizbon) günümüzde 500.000'i aşan nüfusuyla Portekiz'in başkenti ve en kalabalık şehridir. Portekiz'in sanayi tesisleri Lizbon ve Porto civarında yer almaktadır. XVIII. yüzyılın ortalarındaki şiddetli depremde (1755) büyük ölçüde yıkılan şehir, zamanımızdaki görünümünü bu depremden sonraki imar planlaması sayesinde kazanmıştır. 1979-1985 yıllarında Lizbon Merkez Camii inşa edilmiştir. Şehirde Escola de

Lizbon'da
IV. Pedro
(Rossi)
Meydanı

explicações Molana Zabir adlı bir okul ile 1968'de resmen tanınan Comunidade Islâmica de Lisboa adlı bir İslâm merkezi bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Hazm, *Cemhere*, s. 498-502; Humeydî, *Cezvetü'l-muktebis* (nşr. İbrâhim el-Ebyârî), Kahire 1410/1989, II, 437; İbn Bessâm eş-Şenterî-nî, *ez-Zahire*, II/2, s. 786-787; Şerîf el-İdrîsî, *Nüzhetü'l-müşâk*, Beyrut 1409/1989, II, 547-549; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, I, 195; V, 16; İbn İzârî, *el-Beyânü'l-mugrib*, II, 87; Himyerî, *er-Ravzû'l-mî'âr*, s. 61; Makkarî, *Nefhu't-tîb*, I, 142, 152, 167; J. O'Callaghan, *A History of Medieval Spain*, London 1975, s. 230-231; Emin Tevfik et-Tîbî, *Dirâsât ve buhûş fi târihi'l-Magrib ve'l-Endelûs*, Tunus 1984, s. 219-247; a.mlf., "Uşhûna", *El²* (İng.), X, 914-916; Abdulwahid Dhanun Taha, *The Muslim Conquest and Settlement of North Africa*, London 1989, s. 173; "The Conquest of Lisbon (1147)", *Medieval Iberia: Readings from Christian, Muslim and Jewish Sources* (ed. O. R. Constable), Philadelphia 1997, s. 133-136; Elisabeth van Houts, *The Normans in Europe*, Manchester 2000, s. 272; E. Lévi-Provençal, "Lizbon", *İA*, VII, 63-64; Mehmet Özdemir, "Eftasiler", *DİA*, X, 479-481; Şüheyla Üçışık, "Portekiz", a.e., XXXIV, 327-328.

CUMHUR ERSİN ADIGÜZEL

ÜŞMÜNİ

(الأشموني)

Ebü'l-Hasen Nûruddîn Alî b. Muhammed b. İşâ b. Yûsuf el-Üşmûnî (ö. 918/1513)

Arap dili, fıkıh ve mantık âlimi.

Aslen Mısır'ın Üşmûn (Üşmûneyn) şehrinde olup 838 (1435) yılında doğdu. Kur'an'ı ezberledikten sonra Nevevî'nin Şâfiî fıkhi-na dair *Minhâcû't-tâlibin*, Tâceddin es-Sübkî'nin fıkıh usulüne dair *Cem'ü'l-cevâmî'* adlı eserlerini ve İbn Mâlik'in *el-Elfiyye*'sini ezberledi. Celâleddin el-Mahallî, Yahyâ b. Muhammed el-Münâvî ve Sâlih b. Ömer el-Bulkinî'den fıkıh okudu. Usûl-i fıkıh, usûlü'd-dîn, Arap dili ve edebiyatı ile ferâiz ilmini de Muhyiddin el-Kâfiyeci, İbn Kutluboğa ve Takıyyüddin eş-Şümûnnî'den tahsil etti. Şemseddin es-Sehâvî, Muhammed b. Ahmed el-Bâmî, Ebû Bekir Muhammed b. Şâzî el-Haskefî, Muhammed b. Abdülmün'im el-Cevercî ve Ahmed b. Ali eş-Şârimîsâhî gibi âlimler de onun hocaları arasında sayılmaktadır. Fıkıh, nahiv, mantık, matematik, kıraat ve ferâiz ilminde öne çıktı. 864 (1460) yılından itibaren bu konularda ders vermeye başladı, birçok kimse onun talebesi oldu, böylece şöhreti yayıldı. Kendisinden Bedreddin el-Gazzî kıraat, sûfî Şa'rânî dinî ilimler tahsil et-

ti. Hayatını mahkemelerde şahitlik yaparak kazandığı nakledilmiştir. Dimyat'ta üç yıl kadılık yaptıktan sonra bilinmeyen bir sebeple görevinden alındı. Sehâvî bir süre kâtiplik yaptığını, ardından eski görevine döndüğünü kaydetmektedir (*ed-Dev'ü'l-lâmî'*, VI, 5). 885'te (1480) hacca gitti.

Şâfiî mezhebine mensup bulunan Üşmûnî'nin fıkıh, fıkıh usulü ve kıraati iyi bilen, ilmiyle âmil, zühd ve takvâ sahibi bir kişi olduğu kaydedilmektedir (İbnü'l-İmâd, VIII, 162). Kendi döneminde Mısır dil âlimlerinin en meşhurlarından biri kabul edilmiş, *el-Elfiyye* üzerine yaptığı şerh bu eserin en önemli şerhi ve nahiv kitaplarının en hacimli sayılmıştır (M. Abdülmeccid et-Tavîl, s. 13). Kaynaklarda Üşmûnî'nin vefatıyla ilgili farklı tarihlere yer verilmekte, bu konuda en eski kaynak olan İbnü'l-İmâd 929 yılını zikretmekte, Şevkânî ise 17 Zilhicce 918 (23 Şubat 1513) tarihini kaydetmektedir; Ömer Ferrûh da buna uymuştur (*Me'âlimü'l-edebî'l-Arabî*, I, 197). Şevkânî'nin vefat ayı ve gününü belirtmesi onun görüşünün tercih sebebi sayılabilir. Bunun yanında Brockelmann'ın kaydettiği 872 (1467-68) (*GAL*, I, 361; *Suppl.*, I, 524), Kâtib Çelebi'nin gösterdiği 900 (1495) (*Keşfü'z-zunûn*, I, 153) ve bunun etkisiyle *Mu'cemü'l-ma'tbû'ât*, *Mu'cemü'l-mü'el-lifin*, *Hediyetü'l-ârifin* gibi müteahhir kaynaklarda yer alan 900 yılı isabetli değildir. Çünkü bu yıllarda vefat etseydi 902'de (1497) ölen hocası Sehâvî, Üşmûnî için yazdığı biyografide ölümünden söz ederdi (krş. *ed-Dev'ü'l-lâmî'*, VI, 5).

Eserleri. 1. *Menhecü's-sâlik ilâ Elfiyyeti'bnî Mâlik* (Bulak 1270, 1294; Kahire 1315, 1390/1970; I-V, Beyrut 1498). Müellif bu eserini İbn Ümmü Kâsım el-Murâdî, İbrâhim b. Mûsâ eş-Şâtîbî, İbn Hişâm en-Nahvî ve Süyûtî gibi âlimlerin *el-Elfiyye* şerhlerinden istifade ederek meydana getirmiş, ancak onlara göre daha çok ilgi görmüştür. Özellikle bu şerh üzerine Muhammed Ali es-Sabbân'ın yazdığı *Hâşiyetü's-Şabbân* (Kahire 1288, 1344/1925; Beyrut 1955) sayesinde Üşmûnî şerhine fazla alâka gösterilmiştir (diğer hâşiyeleri için bk. Abdullah Muhammed el-Habeşî, I, 243). Ayrıca *Hâşiyetü's-Şabbân*, Üşmûnî'nin şerhiyle (I-IV, Kahire 1947) ve Bedreddin el-Aynî'nin *Şerhu's-Şevâhid*'i ile birlikte (I-IV, İstanbul, ts. [Kahraman Yayınları]) yayımlanmıştır. *Menhecü's-sâlik*, Muhammed Muhyiddin Abdülhamîd tarafından iki ve dört cilt halinde neşredilmiştir (I-IV, 1933-1955). Muhammed Abdülmeccid et-Tavîl, *el-Üşmûnî* ve

kitâbühü Menhecü's-sâlik adlı eserin Üşmûnî'nin metodunu ve kaynaklarını geniş biçimde ele almaktadır. Murâdî'nin *Tavzîhu'l-makâşid* adlı *el-Elfiyye* şerhini neşreden Abdurrahman Ali Süleyman (I-VI, Kahire 1975-1977) bu şerhin Üşmûnî şerhinin temel kaynaklarından olduğunu ve ona çok benzediğini söylerken iki şerhi karşılaştıran Abdulah b. Uveykil es-Sülemî, Üşmûnî şerhinin bazı küçük değişiklik ve tasarruflar dışında Murâdî şerhinin bir kopyası niteliği taşıdığını örnekleriyle kanıtlamaya çalışmıştır ('*Âlemü'l-kütüb*, s. 287). 2. *Şerhu Teshîlî'l-Fevâ'id ve tekmilü'l-Makâşid*. İbn Mâlik'in nahve dair eserinin bir kısmının şerhidir (Süleymaniye Ktp., Lâleli, nr. 3312). 3. *Urcûze fi'z-zarûreti's-şî'riyye* (Sâlim Abdürrezzâk Ahmed, III, 180). 4. *Şerhu'l-Envâr li-'ameli'l-ebrâr* (*Basû'l-envâr 'ale'l-Envâr li-'ameli'l-ebrâr*). Yûsuf b. İbrâhim el-Erdebîlî'nin Şâfiî fıkhi-na dair *el-Envâr li-'ameli (a'mâli)'l-ebrâr* adlı eserine yazılan şerhtir (Kahire 1310, 1328). 5. *el-Bedrü'l-lâmî' fi nazmi Cem'i'l-cevâmî'*. Tâceddin es-Sübkî'nin usûl-i fıkha dair eserinin manzum şerhidir (Kahire 1332). Mahfûz b. Abdullah et-Termesî bu esere *İs'âfü'l-mu'tâlî'* adında bir şerh yazmıştır. 6. *Nuḥbetü'l-mebâhiş fi şerhi Buḡyeti'l-bâhiş*. İbnü'l-Mütefennine'ye ait *Buḡyetü'l-bâhiş 'an cümeli'l-mevâriş* manzumesinin şerhidir (bk. er-RAHBİYYE). Şerh *Mecmû'u mühimmi'âtü'l-mütûn* içinde basılmıştır (Kahire 1273, 1276, 1281, 1310, 1390). 7. *Nazmü Minhâcî't-tâlibin ve 'umdeti'l-müftin*. Nevevî'nin Şâfiî fıkhi-na dair eserinin manzum şekli ve şerhidir (Kahire 1297, 1305, 1329). 8. *Mecmû'u'l-mesâ'il*. Şâfiî fıkhi-na dair bazı meseleleri kapsayan bir külliyat olup bir nüshası Musul Evkaf Kütüphanesi'ndedir (Sâlim Abdürrezzâk Ahmed, VIII, 113). 9. *Nazmü'l-Mecmû' fi 'ilmi'l-ferâ'iz*. Şemseddin Muhammed b. Şeref el-Kellâî'ye ait eserin manzum hale getirilmiş şekli ve şerhidir. 10. *el-Yenbû' fi şerhi'l-Mecmû'*. Hüseyin b. Şuayb es-Sincî'nin *el-Mecmû' fi fûrû'i's-Şâfi'iyye* adlı eseri için kaleme alınan bir şerhtir. 11. *Nazmü Minhâcî'dîn (el-Minhâc) fi şu'abi'l-îmân* (nşr. Hilmi M. Fevde, I-III, Beyrut 1399/1979). Ebû Abdullah el-Halîmî'nin iman esasları, bazı fıkıh konuları ve ahlâk kurallarıyla ilgili eserinin manzum şekli ve şerhidir (Abdullah Muhammed el-Habeşî, III, 1909). 12. *er-Red 'ale'l-Bikâ'i fi'ntikâdihî kavle'l-Gazzâlî "Leyse fi'l-imkân ebda' mimma kân"*. Gazzâlî'nin, "Kâinatta şu